सुकक्ष आङ्गिरसः ।इन्द्रः, ३४ इन्द्र - ऋभवश्च । गायत्री ।

उद्वेदभि श्रुतामघं वृषभं नर्यापसम्। अस्तारमेषि सूर्य॥ ८.०९३.०१

सूर्य। श्रुतामघम्- देयत्वेन प्रसिद्धधनम्। वृषभम्- वर्षकम्। नर्यापसम्- नरहितकर्माणम्। अस्तारम्- उदारम्। अभि- आभिमुख्येन। उत् एषि- उद्गतोसि ॥१॥

नव यो नवतिं पुरो बिभेद बाह्वोजसा। अहिं च वृत्रहावधीत्॥ ८.०९३.०२

बाह्वोजसा- भुजबलेन। यः। नव नवतिं पुरः- प्रभूतबन्धनानि। बिभेद- अभिनत्। अहिम्- सर्पमिवाप्रज्ञाख्यबिलस्थं दुःसंस्कारम्। वृत्रहा- आवरणबाधकः सन्। अवधीत्- अनाशयत् ॥२॥

स न इन्द्रः शिवः सखाश्वावद्गोमद्यवमत्। उरुधारेव दोहते॥ ८.०९३.०३

सः- असौ। इन्द्रः। नः- अस्मभ्यम्। शिवः- मङ्गळः। सखा- मित्रम्। अश्वावत्- तुरगवत् प्राणवत्। गोमत्- धेनुमत् चिद्रश्मियुक्तम्। यवमत्- धान्ययुक्तं धनम्। उरुधारेव। दोहते- दोग्धि ॥३॥

यदद्य कच्च वृत्रहन्नुदगा अभि सूर्य। सर्वं तदिन्द्र ते वशे॥ ८.०९३.०४

अद्य। यत् कच्च- यत्किञ्चित्। अभि- आभिमुख्येन। सूर्य। वृत्रहन्- आवरणबाधक। उदगाः- उद्गतोसि। तत्। सर्वम्। इन्द्र। ते- तव। वशे भवति ॥४॥

यद्वा प्रवृद्ध सत्पते न मरा इति मन्यसे। उतो तत्सत्यमित्तव॥ ८.०९३.०५

प्रवृद्ध। सत्पते- सतां पालक। यत्- यदि। न। मरै- म्रिये। इति। मन्यसे- चिन्तयसि। तर्हि। तत्। तव- त्वच्चिन्तनम्। सत्यं भवतु। अहममृतो भवामीति भावः ॥५॥

ये सोमासः परावति ये अर्वावति सुन्विरे। सर्वाँस्ताँ इन्द्र गच्छसि॥ ८.०९३.०६

Dr. Rangaji
WEBOLIM

ये। सोमासः- रसाः। परावति- दूरे। अर्वावति- अन्तिके। सुन्विरे- निष्पन्नाः। सर्वान्। तान्। इन्द्र। गच्छसि ॥६॥

तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्॥ ८.०९३.०७

तम्- अमुम्। इन्द्रम्। महे- महते। वृत्राय हन्तवे- आवरणबाधनाय। वाजयामसि- बलिनं कुर्मः। सः- असौ। वृषा। वृषभः- वर्षकः। भुवत्- भवतु ॥७॥

इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स मदे हितः। द्युम्नी श्लोकी स सोम्यः॥ ८.०९३.०८

इन्द्रः- परमेश्वरः। सः- असौ। दामने- हृदयगतप्रेमपाशे। कृतः- बद्धः। ओजिष्ठः- बलिष्ठः। सः। मदे- हर्षे। हितः- हितकरः। द्युम्नी- दीप्तः। श्लोकी- मन्त्रस्तुतः। सोम्यः- रसानुभवकरः ॥८॥

गिरा वज्रो न सम्भृतः सबलो अनपच्युतः। ववक्ष ऋष्वो अस्तृतः॥ ८.०९३.०९

गिरा- मन्त्रेण। वज्रः। न- इव। सम्भृतः- तीक्ष्णीकृतः। सबलः- बली। अनपच्युतः- च्युतिरहितः। ऋष्वः- महात्मा। अस्तृतः- अहिंस्यः। ववक्षे- वोढुमिच्छति ॥९॥

दुर्गे चिन्नः सुगं कृधि गृणान इन्द्र गिर्वणः। त्वं च मघवन्वशः॥ ८.०९३.१०

गिर्वणः- गीर्भिः सम्भजनीय। इन्द्र। मघवन्- सम्पद्वन्। दुर्गे- दुर्गमने पथि। नः। सुगम्- सुखेन गन्तव्यान्। कृधि- कुरु। त्वम्। च। वशः- अस्मान् कामयेथाः ॥१०॥

यस्य ते नू चिदादिशं न मिनन्ति स्वराज्यम्। न देवो नाधिगुर्जनः॥ ८.०९३.११

यस्य। ते- तव। आदिशम्- आदेशम्। स्वराज्यम्- आत्मप्रकाशयुक्तम्। न। मिनन्ति- हिंसन्ति। देवः- देवकामः। अधिगुः- कुत्सितगतिरहित इति वैदिकपदानुक्रमकोशे। जनः। न मिनाति ॥११॥

अधा ते अप्रतिष्कुतं देवी शुष्मं सपर्यतः। उभे सुशिप्र रोदसी॥ ८.०९३.१२

अध- अथ। सुशिप्र- शोभनहनुयुक्त। ते- तव। अप्रतिष्कुतम्- अप्रतिस्तम्भनीयम्। शुष्मम्- बलम्। देवी- देव्यौ। उभे। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। सपर्यतः- परिचरतः ॥१२॥

Dr. Ranganji
WEBOLIM

त्वमेतदधारयः कृष्णासु रोहिणीषु च। परुष्णीषु रुशत्पयः॥ ८.०९३.१३

त्वम्। कृष्णासु- कृष्णवर्णासु। रोहिणीषु- रोहितवर्णासु। परुष्णीषु- धेनुषु चिद्रश्मिप्रतीकभूतासु। रुशत्- ज्वलत्। पयः- ज्ञानप्रतीकक्षीरम्। एतत्- इदम्। अधारयः॥१३॥

वि यदहेरध त्विषो विश्वे देवासो अक्रमुः। विदन्मृगस्य ताँ अमः॥ ८.०९३.१४

यत्- यदा। अहेः- सर्पवदप्रज्ञास्थदुःसंस्काराख्यरक्षसः। त्विषः- बलात्। विश्वे- सर्वे। देवासः- दीप्तसंस्काराः। वि अक्रमुः- विविधं गच्छन्ति। तदा। मृगस्य अमः- मृगस्य दुःसंस्कारस्य बलम्। तान्- अमून् दीप्तसत्संस्कारानपि। अविदत्- अविन्दत्॥१४॥

आदु मे निवरो भुवद्वृत्रहादिष्ट पौंस्यम्। अजातशत्रुरस्तृतः॥ ८.०९३.१५

आदु- अथ। अजातशत्रुः- अशत्रुः। अस्तृतः- अहिंस्यः। निवरः- आवरणनिवारकः। भुवत्- अभवत्। वृत्रहा- आवरणबाधकः। मे- मदर्थम्। पौंस्यम्- वीर्यम्। आदिष्ट- आदिदेश॥१५॥

श्रुतं वो वृत्रहन्तमं प्र शर्धं चर्षणीनाम्। आ शुषे राधसे महे॥ ८.०९३.१६

श्रुतम्- श्रुतिश्रुतम्। वृत्रहन्तमम्- अतिशयेन वृत्रबाधकम्। चर्षणीनाम्- प्रजानाम्। शर्धं- बलभूतम्। इन्द्रम्। वः- त्वाम्। महे- महत्यै। राधसे- संसिद्ध्यै। आ शुषे- उपासनं करोमि॥१६॥

अया धिया च गव्यया पुरुणामन्पुरुष्टुत। यत्सोमेसोम आभवः॥ ८.०९३.१७

अया- अनया। गव्यया- चिद्रश्मिकामया धिया। च। पुरुणामन्- बहुनामयुक्त। पुरुष्टुत- बहुभिः स्तुत। सोमेसोमे। आभवः- अभूः॥१७॥

बोधिन्मना इदस्तु नो वृत्रहा भूर्यासुतिः। शृणोतु शक्र आशिषम्॥ ८.०९३.१८

बोधिन्मनाः- बोधयुक्तमनाः। बोधिचित्तो बोधिसत्त्वो वा। वृत्रहा- आवरणनाशकः। भूर्यासुतिः- बहुरसनिष्पादनसम्पन्नः। शक्रः- शक्तिमानिन्द्रः। नः- अस्माकम्। आशिषम्- मङ्गळाशासनम्। शृणोतु॥१८॥

Dr. Rangani
WEBOLIM

कया त्वं न ऊत्याभि प्र मन्दसे वृषन्। कया स्तोतृभ्य आ भर॥ ८.०९३.१९

कया- कीदृश्या। त्वम्। नः- अस्मान्। ऊत्या- रक्षया। अभि- आभिमुख्येन। प्र- प्रकर्षेण। मन्दसे- मादयसि। कया- कीदृश्या। स्तोतृभ्यः। आ भर- आहरसि ॥१९॥

कस्य वृषा सुते सचा नियुत्वान्वृषभो रणत्। वृत्रहा सोमपीतये॥ ८.०९३.२०

कस्य। सुते- निष्पन्ने रसे। नियुत्वान्- प्राणाश्वसम्पन्नः। वृषा। वृषभः- वर्षकः। सचा- सङ्गतः। वृत्रहा- आवरणबाधकः। सोमपीतये- रसानुभूतये। रणत्- रमते ॥२०॥

अभी षु णस्त्वं रयिं मन्दसानः सहस्रिणम्। प्रयन्ता बोधि दाशुषे॥ ८.०९३.२१

नः- अस्मभ्यम्। सहस्रिणम्- प्रभूताम्। रयिम्- दानयोग्यसम्पदम्। मन्दसानः- तुष्टः। अभि- आभिमुख्येन। सु- सुष्ठु। त्वम्। प्रयन्ता- नियन्ता सन्। दाशुषे- दात्रे। बोधि- बुद्ध्यस्व ॥२१॥

पत्नीवन्तः सुता इम उशन्तो यन्ति वीतये। अपां जग्मिर्निचुम्पुणः॥ ८.०९३.२२

पत्नीवन्तः- पालयित्रीभिरद्भिर्मूलशक्तिधाराभिः सहिताः। सुताः- निष्पन्नाः। इमे- एते। उशन्तः- कामयमानाः। वीतये- अनुभूतये। यन्ति- सरन्ति। अपाम्- उदकानां मूलशक्तिधाराणाम्। जग्मिः- अभिगन्ता। निचुम्पुणः- भक्षकप्रीणयिता सोमः सुतः ॥२२॥

इष्टा होत्रा असृक्षतेन्द्रं वृधासो अध्वरे। अच्छावभृथमोजसा॥ ८.०९३.२३

अध्वरे- यज्ञे। इन्द्रम्। वृधासः- वर्धकाः। इष्टाः- सदेषणायुक्ताः। होत्राः- शोभनवाग्युक्ताः। ओजसा- बलेन। अवभृथम्- भरणशीलं कर्म। अच्छ- अभिलक्ष्य। असृक्षत- उपासनार्थं कल्पयन्ति ॥२३॥

इह त्या सधमाद्या हरी हिरण्यकेश्या। वोळ्हामभि प्रयो हितम्॥ ८.०९३.२४

इह- अत्र। त्या- तौ। सधमाद्या- सहमादकौ। हिरण्यकेश्या- ज्वलत्केशौ। हरी- प्राणतुरगौ। हितम्- निहितं स्थापितम्। प्रयः- हव्यम्। अभि- अभिलक्ष्य। इन्द्रम्। वोळ्हाम्- वहताम् ॥१४॥

Dr. Rangaji
WEBOLIM

तुभ्यं सोमाः सुता इमे स्तीर्णं बर्हिर्विभावसो। स्तोतृभ्य इन्द्रमा वह॥ ८.०९३.२५

तुभ्यम्- ते। सोमाः- रसाः। इमे। सुताः- निष्पन्नाः। विभावसो- दीप्तिधन। बर्हिः- दर्भासनम्। स्तीर्णं- कल्पितम्। स्तोतृभ्यः। इन्द्रम्। आ वह- प्रापय ॥१५॥

आ ते दक्षं वि रोचना दधद्रत्ना वि दाशुषे। स्तोतृभ्य इन्द्रमर्चत॥ ८.०९३.२६

दाशुषे- दात्रे। ते- तुभ्यम्। रोचना- दीप्तानि। रत्ना- रत्नानि। दक्षम्- बलम्। वि- विशेषेण। दधत्- इन्द्रो यच्छतु। स्तोतृभ्यः। इन्द्रम्। अर्चत- पूजयत ॥१६॥

आ ते दधामीन्द्रियमुक्था विश्वा शतक्रतो। स्तोतृभ्य इन्द्र मृळय॥ ८.०९३.२७

शतक्रतो- बहुप्रज्ञ। ते- तुभ्यम्। विश्वा- सर्वान्। उक्था- मन्त्रान्। आ दधामि- समर्पयामि। स्तोतृभ्यः। इन्द्रियम्- परमैश्वर्यम्। ददामि। इन्द्र। मृळय- आनन्दय ॥२७॥

भद्रम्भद्रं न आ भरेषमूर्जं शतक्रतो। यदिन्द्र मृळयासि नः॥ ८.०९३.२८

शतक्रतो- अनन्तप्रज्ञ। इन्द्र। यत्- यदा। नः- अस्मान्। मृळयासि- आनन्दयसि। तदा। नः- अस्मभ्यम्। भद्रंभद्रम्- कल्याणम्। इषम्- सदेषणाम्। ऊर्जं- प्राणं बलम्। नः- अस्मभ्यम्। आ भर- आहर ॥२८॥

स नो विश्वान्या भर सुवितानि शतक्रतो। यदिन्द्र मृळयासि नः॥ ८.०९३.२९

यदिन्द्र मृळयासि नः। शतक्रतो। स त्वम्। नः- अस्मभ्यम्। विश्वानि- सर्वाणि। सुवितानि- सुखानि। आ भर- आहर ॥२९॥

त्वामिद्वृत्रहन्तम सुतावन्तो हवामहे। यदिन्द्र मृळयासि नः॥ ८.०९३.३०

वृत्रहन्तम- अतिशयेनावरणबाधक। त्वाम्। इत्- एव। सुतावन्तः- रसनिष्पादकाः। हवामहे- आह्वयामः ॥३०॥

उप नो हरिभिः सुतं याहि मदानां पते। उप नो हरिभिः सुतम्॥ ८.०९३.३१

Dr. Rangaji
WEBOLIM

मदानाम्- रसानाम्। पते- पालक। नः- अस्माकम्। सुतम्- निष्पन्नं रसम्। हरिभिः- प्राणाश्वैः। उप याहि- आगच्छ ॥३१॥

द्विता यो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः।उप नो हरिभिः सुतम्॥ ८.०९३.३२

शतक्रतुः- बहुप्रज्ञः। इन्द्रः। वृत्रहन्तमः- अतिशयेनावरणबाधकः। द्विता- द्विधा अभ्युदयनिःश्रेयसात्मकः। विदे- ज्ञायते ॥३२॥

त्वं हि वृत्रहन्नेषां पाता सोमानामसि।उप नो हरिभिः सुतम्॥ ८.०९३.३३

वृत्रहन्- आवरणनाशक। त्वम्। हि- खलु। एषाम्- एतेषाम्। सोमानाम्- रसानाम्। पाता- अनुभावुकः। असि- भवसि ॥३३॥

इन्द्र इषे ददातु न ऋभुक्षणमृभुं रयिम्।वाजी ददातु वाजिनम्॥ ८.०९३.३४

इन्द्रः। इषे- सदेषणायै। नः- अस्मभ्यम्। ऋभुक्षणम् ऋभुम्- उरुभासमानं चित्किरणम्। रयिम्- दानयोग्यधनम्। ददातु- यच्छतु। वाजी- सद्गतिमान्। वाजिनम्- प्राणतुरगम्। ददातु- यच्छतु ॥३४॥

Dr. Ranganji

WEBOLIM